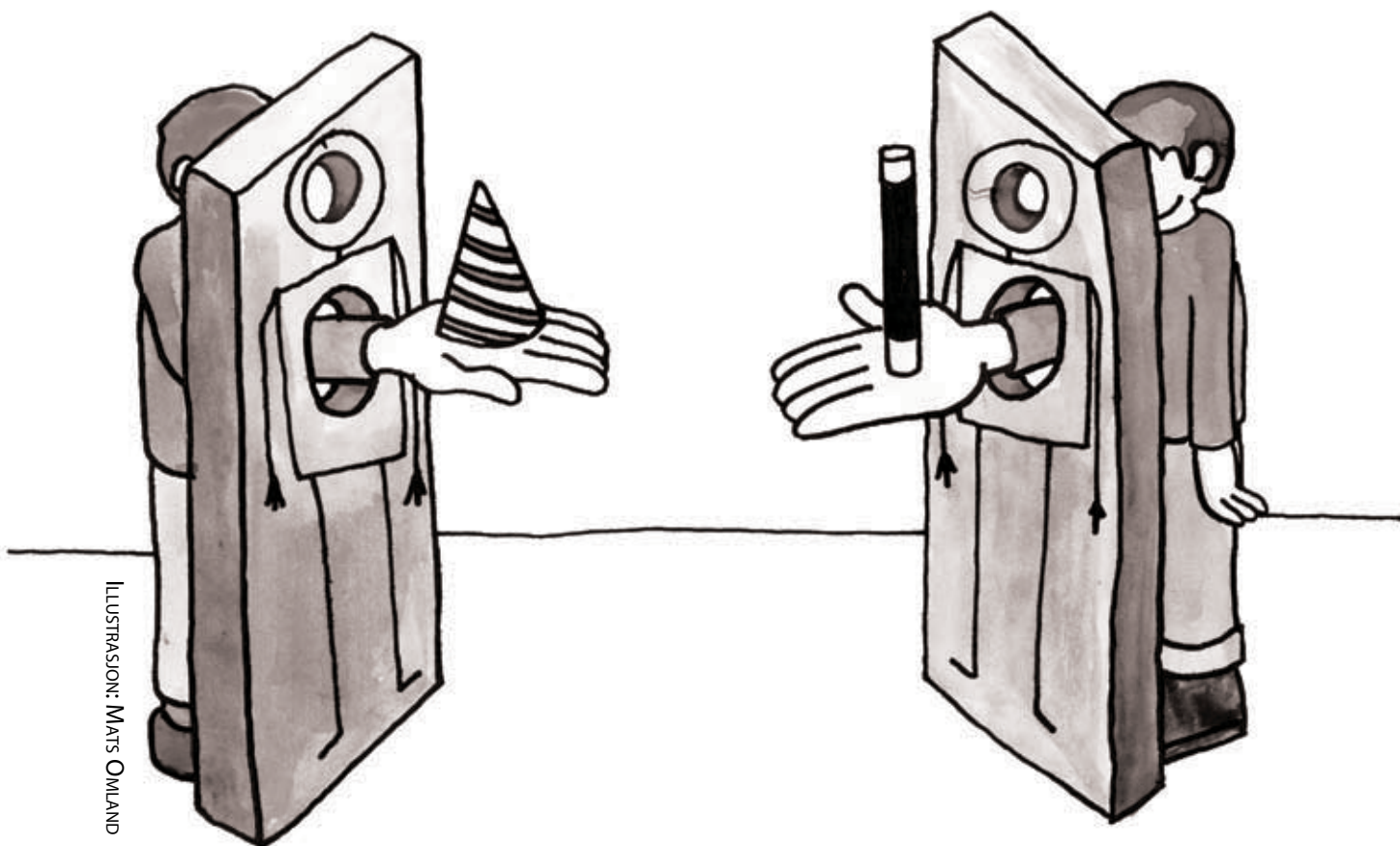

PÅ LETING ETTER KVALIA

ILLUSTRASJON: MATS OMLAND

(På en benk i en park i Oslo. Trikkelinje i bakgrunnen. Stubben av et tre like ved siden av benken. På benken sitter to eldre herrer med hver sin flaske edle drikkevarer. De to herrene heter Eriksen og Valdemar.)

E: Hvorfor sitter vi her?

V: Vi leter etter svaret på et spørsmål

E: Hvilket spørsmål?

V: Jeg husker ikke helt

(Trikk kjører forbi. Høy og skjærende støy)

E: ÅÅÅÅÅ! Det gjør så vondt i skallen når de kjører forbi

V: Der sa du det!

E: Sa hva?

V: Spørsmålet

E: At jeg hater trikken?

V: Nei! At du får vondt!

E: Det gjør så fordømrade vondt *(Tar seg til hodet)*

V: Vi skulle finne svaret på noe rare greier. Skal vi se...

(Roter i lommene på jakken sin. Finner en sammenkrøllet papirlapp. Bretter den sakte ut, og bläser vekk noe rusk)

E: Ja? Kom igjen! Hva står det?

V: *(Retter seg opp. Leser med høytidelig stemme)* Forutsetter kvalia-problemet et privat språk?

E: Kvali-hva?

V: Men hør nå etter! Forutsetter kvalia-problemet et privat språk?

E: Hvor har du fått ideen til detta fra? *(Rister flasken sin foran ansiktet til Valdemar)*

V: *(Oppgitt uttrykk. Slår ut med armene)* Husker ikke. Men vi må finne svaret før klokka to i dag

E: For hvis ikke så...

V: Veit ikke. Men jeg tar ikke sjansen. Gjør du?

E: Hva er svaret da?

(En trikk kjører forbi)

E og V: AAAAAAAAAA!

V: Der var det igjen!

E: Huh?

V: Det begynner å komme tilbake til meg. *(Ser ut i luften)* Når trikken kjører forbi, så er det noe med måten det føles. Den smerten

E: Og det er?

V: Når trikken kjører forbi så gjør det vondt, du føler det i huet på en spesiell måte

E: Fordømrade vondt *(Rister på hodet, ser ned)*

V: Da får du en mental tilstand, med en viss, sånn, ø, kvalitativ karakter *(Retter seg opp, er tydelig fokusert. Snakker fort og engasjert)*. Du får en smertetilstand. Det gjør vondt. Det er det spesielle med den. Og du veit hvordan det smaker av flaska. Det er godt når du tar en slurk.¹

E: *(Drømmende)* Himmelsk!

V: Det er en helt annen følelse enn når trikken kjører forbi. Poenget er at vi får sånne tilstander, og det å ha dem, det har en helt spesiell følelse, og vi klarer å identifisere dem, og si hva slags type dem er.²

E: *(Irritert)* Poenget, Valdemar, poenget?

V: Vi får følelser, sant, og dem oppleves på en spesiell måte. Dem har en sånn kvalitativ karakter, og det er dem som er kvalia

E: Fine greier, fine greier (*Tar seg en slurk av flasken. Smatter. Utånder høylytt*) Husker du'n Jonny? Han der fysikkprofessoren?

V: Han det hadde klikka for?

E: Ja, han ja. Jeg husker, vi satt på benken her. Seint på kveld. Og så blei'n plutselig høytidelig, sånn. Og så sa'n: (*Høytidelig stemme*) Eriksen, sa'n, Eriksen, hele verden er fysisk, hvis vi bare visste alt om det fysiske, så ville vi vite alt.³

V: Prøvde ikke han å finne ut alt, var det ikke derfor han klikka?

E: Tru'kke det. Jeg kjente'n bedre enn du gjorde. Trur han hadde støtt på ei jente. (*Eriksen tenker seg om litt. Valdemar tar en slurk av flasken*) Nei, han hadde hørt om ei jente, ei jente som het Mary. Og da fikk'n problemer med fysikken sin⁴

V: Damer, dem er bare trøbbel! Hva var det med henne da? (*Ser spent mot Eriksen*)

E: Det var noe syke greier. Må ha vært en eller annen fysikkprofessor. Det sier jeg, dem folka er ikke helt rett i toppen. (*Pauser et lite sekund*) Hu Mary hadde vært innelåst hele livet sitt, og bare sett svart/hvitt. Aldri sett en eneste farge. Men hu visste alt om alt fysisk. Og da skulle hu jo vite alt som er å vite, sant? (*Slår ut med armene*) Ingenting mer å lære eller vite.⁵

V: Hva skjedde for noe da?

E: Dem slapp hu ut en dag. Og hu kunne alle fakta om hvordan det å se en rød tomat var, hva som skjedde i hjernen og sånn. Men hu kunne ikke vite hvordan det å se rødt var. Hvordan det føltes. Det lærte hu når hu slapp ut. Og da hadde jo professoren tatt feil. For hvis det var mer å lære om seg sjøl og om andre, selv om hu visste alt, så blei det jo håpløst, sant?⁶

V: Men det høres jo ut som det kvalia-opplegget! Det hu ikke visste var følelsen av å se rødt. Så det var kvalia som ga oss han Jonny. Og derfor havna'n her?

E: (*Trist i blikket*) Han var en fin fyr han Jonny, hard på flaska. Og raus med spriten. Han hadde jo feit trygd, den mannen

V: Hvor blei han av?

(Eriksen stirrer ut i luften. Konsentrerer seg hardt. Valdemar følger nøye med på Eriksen. En trikk kjører forbi. Høylytt støy)

E: Jo, jo, jeg trur jeg veit. Han leste en artikkel om noe flaggermus. Da øyna han håp

V: Hei! Trikken kjørte forbi! Det gjo'kke vondt!

E: Trur vi har godt av å bruke huet

V: Akkurat som en såra soldat! Jeg merka ingenting!

E: Jeg snakka om Jonny! (*Peker flasketuten mot Valdemar. Tydelig irritert*) Han Jonny leste en artikkel om flaggermus. Poenget var at vi ikke kunne vite hvordan det er å være en flaggermus. Det er noe å være et menneske for et menneske, og det er noe å være en flaggermus, for en flaggermus.⁷

V: Og hva hvis jeg levde som en flaggermus?

E: Det bli'kke det samme

V: Jeg kan være flaggermus jeg! Dem bruker lyd for å finne ut hvor dem er, og hva som er rundt dem. Dem skriker, og hører på den der refleksjonen

(Valdemar lukker øynene. Skriker ut noen høye skarpe lyder)

E: Hold opp med det der!

V: Se! Nå visste jeg at du var der uten å se deg! (*Åpner øynene. Vifter triumferende med flasken*)

E: Du veit ikke hvordan det er for en flaggermus å være flaggermus. Og du veit ikke hvordan det er for meg å være meg. Ellers hadde du aldri skreket sånn som det der.

V: (*Såret*) Ikke vær sånn

E: Poenget med flaggermusen, sa'n Jonny, var at vi angriper problemet fra feil ende. Vi tenker at det er fysiske prosesser i hodet, sant. Og at vi har mentale tilstander, i bevisstheten.⁸

V: Det der hørte jeg noe om. Noen som var her en gang som snakka noe om at når du drømmer, så påvirker det det mentale, sant. Det var det de snakka om. Men det dem sa, etter en stund, var noe om at hvis noe er fysisk helt likt, så er det også mentalt kliss likt.⁹

E: Noe sånt var det'n Jonny snakka om av og til

V: Hvis vi to hadde vært helt like fysisk, så skulle vi tenkt det samma, på samma måten

E: Det var det som var problemet med hu Mary. Men poenget med flaggermusen var det jeg ville si. Vi klarer liksom aldri

helt å beskrive den opplevelsen vi har subjektivt på en objektiv måte. Eller no sånt. Vi kan beskrive lyd som fakta, men vi kan ikke forklare hvordan den samma lyden oppleves for en flaggermus og for et menneske.¹⁰

V: *(Avventende)* Og så løp Jonny tilbake til jobben?

E: Sist jeg så'n så sa'n at det der med at alt er fysisk kanskje kan stemme allikavel. Vi bare visste ikke nok. Vi måtte tenke mer på det der med subjektivt og objektivt¹¹, før vi kunne si at Mary ikke visste alt. Så løp'n.

V: Trist det der. Han hadde det jo så fint her med oss. Slappa av for første gang sa'n

(Begge stirrer tomt ut i luften et lite øyeblikk. Nok en trikk kjører forbi)

V og E: AUUUUUUUU!

E: Kan'kke vi flytte oss et sted uten dem der monstrene?

V: Ikke før klokka blir to

E: Hva er det som skjer klokka to?

V: Veit ikke. Men vi ska jo ha funnet svaret på det der spørsmålet

E: Hvilket spørsmål?

V: Forutsetter kvalia-problemet et privat språk?

E: Å ja, det spørsmålet ja

(De to sitter tause et øyeblikk. Eriksen begynner å rote i lommene sine. Han tar forsiktig opp en vaselinboks. I lokket er det laget mange små hull. Han stryker med forsiktig hånd over boksen)

V: Er den dau? Få se! *(Strekker armen mot boksen)*

E: Nei! *(Trekker boksen til seg, raskt)*

V: Jeg tru'kke du har noe bille oppi der. Du har hatt den boksen i mange år! *(Lener seg tilbake)*

E: Du få'kke se! *(Roper i sinne)*

V: Jeg bare sier, jeg tror ikke det er noe bille oppi der

E: Det kan ikke du vite!

V: Og hvis jeg hadde en sånn boks med en bille i, sku'kke du fått se heller. *(Ler litt hånende)* Da kunne ikke du visst hva min bille var, eller om det var noen. Vi kunne bare kalt det bille. Og da ville det vært bille fordi vi sa det som var i boksen var bille. Uten at det spiller noen rolle om det var noe bille i boksen. Det i boksen, det er bille. Jeg kan'kke vite hva som er bille i boksen din!¹²

E: Og så da?

V: Sånn er det med at vi får vondt når trikken kjører forbi også. Jeg veit ikke hva du kaller vondt, du veit ikke hva jeg kaller vondt

E: Men vi hylar jo begge to!

V: Men jeg kan ikke se din vondt, inni deg

E: Men... *(Oppgitt)*

V: Du har lært hva som du skal tenke som vondt, men kanskje det er helt feil. Kanskje det du tenker som vondt er det jeg tenker som salt!¹³

E: Trur du Jonny kommer tilbake?

V: Jeg trur han må gi opp hele greia og la hu der Mary være i fred. For det er de der kvalia-greiene. Når vi føler noe, så gjør vi det på en bestemt måte, det føles på en bestemt måte.

E: Som når trikken kjører forbi

V: Ja. Men når vi begge hylar veit vi ikke at vi opplever det likt. Og det e'kke en fysisk lov å avdekke som kan forklare sånn skikkelig nøyaktig min opplevelse og min forestilling om den.

E: Så Jonny kommer tilbake? *(Spør med stigende toneleie, begynner å bli glad i tonen)*

V: Fordi det jeg har lært meg å tenke på som smerte, hvis du har den helt samme opplevelsen fysisk, kan du ha lært å tenke på den som kløe eller salt eller sukker.

E: Jonny kommer tilbake! Jonny kommer tilbake! (*Synger høyt ut i glede*)

V: Når du sier au veit ikke jeg at du føler det samme som når jeg sier au. Uansett hva vi veit om fysiske ting!

E: (*Enda kraftigere sang*) Jonny kommer tilbake!

V: (*Roper for å overdøve Eriksen*) Klokken er to!

E: (*Roer seg ned*) Hva skjer nå?

V: Ingenting. Kanskje Jonny kommer

E: (*Hopper opp fra benken, løper omkring mens han skriker*) Jonny! Jonny! Jonny!

(*Eriksen snubler i stammen, faller så lang han er og hylar ut i smerte. En trikk kjører forbi.*)

V og E: AUUUUUUUUUUUUUUUUUUUUU!

NOTER

¹ Jaegwon Kim, 2006, *Philosophy of Mind*, 15.

² Jaegwon Kim, 2006, *Philosophy of Mind*, 15.

³ Frank Jackson, 1991, *What Mary didn't Know*, 392.

⁴ Frank Jackson 1991, *What Mary didn't Know*, 392.

⁵ Frank Jackson, 1991, *What Mary didn't Know*, 392.

⁶ Frank Jackson, 1991, *What Mary didn't Know*, 392 - 393.

⁷ Thomas Nagel, 1991 *What is it Like to be a Bat?*, 422.

⁸ Thomas Nagel, 1991 *What is it Like to be a Bat?*, 425.

⁹ Jaegwon Kim, 2006, *Philosophy of Mind*, 9.

¹⁰ Thomas Nagel, 1991 *What is it Like to be a Bat?*, 426.

¹¹ Thomas Nagel, 1991 *What is it Like to be a Bat?*, 427.

¹² Ludwig Wittgenstein, 1997, *Filosofiske undersøkelser*, § 293.

¹³ Ludwig Wittgenstein, 1997, *Filosofiske undersøkelser*, § 257.

LITTERATUR

Beckett, S. 2006, *Waiting for Godot*, Faber & Faber.

Jackson, F. 1991, «What Mary didn't Know» i *The Nature of Mind* red. av Rosenthal, David M., Oxford University Press.

Kim, J. 2006, *Philosophy of Mind*, 2. utgave, Westview Press.

Nagel, T. 1991 «What is it Like to be a Bat?» i *The Nature of Mind* red. av Rosenthal, David M., Oxford University Press.

Wittgenstein, L. 1997, *Filosofiske undersøkelser*, utdrag; § 243-§ 309, Pax Forlag.

ILLUSTRASJON: MATS OMLAND